

DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2022-3\(101\)-87-98](https://doi.org/10.26642/jen-2022-3(101)-87-98)
УДК 336.7

**О.М. Петрук, д.е.н., проф.
А.О. Петрук, аспірант**

Державний університет «Житомирська політехніка»

Теоретичні засади забезпечення безпеки операцій банків з похідними фінансовими інструментами

Статтю присвячено розкриттю теоретичних засад забезпечення безпеки операцій банків з похідними фінансовими інструментами. На сьогодні існують десятки підходів до розв'язання проблеми забезпечення безпеки комерційних банків. Однак відсутні напрацювання щодо загальних теоретичних і методичних засад забезпечення фінансової безпеки операцій банків з похідними фінансовими інструментами. Тому в основу статті була покладена гіпотеза, що ідентифікація комерційними банками існуючих загроз, пов'язаних з таким типом операцій, дозволяє їх уникати через розробку відповідної системи заходів. Таким чином, наукові розвідки в цьому напрямі є актуальними та перспективними. У дослідженні встановлено, що з теоретичної точки зору під час здійснення операцій банків з похідними фінансовими інструментами безпекові питання мають розглядатися у контексті забезпечення фінансової безпеки комерційних банків. Незважаючи на специфіку цього типу банківських операцій, для гарантування фінансової безпеки банків, що їх здійснюють, потрібно застосовувати комплекс заходів, які переважно містять методи та інструменти фінансового менеджменту та ризик-менеджменту. Конкретний підбір цих інструментів і методів залежить від типу похідних фінансових інструментів та мети його утримання комерційним банком. Фінансова безпека комерційних банків формує загальну фінансову безпеку банківської системи, де вже застосовується інший інструментарій, що містить банківське регулювання, банківський нагляд і макропруденційну політику. Таким чином, під час здійснення банками операцій з похідними фінансовими інструментами, перспективним є врахування рекомендацій з безпекових питань у організації та функціонуванні системи ризик-менеджменту, при визначенні банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, в удосконаленні окремих нормативів діяльності комерційних банків, визначенні відповідних індикаторів безпеки та їх порогових значень.

Ключові слова: фінансова безпека банківської діяльності; похідні фінансові інструменти; система ризик-менеджменту; фінансова стабільність; банківське регулювання; банківський нагляд.

JEL Code: G21, 38.

Постановка проблеми. Дослідження безпеки банківської діяльності на макро- та мікрорівні знаходиться в центрі уваги фахівців понад двадцять років з моменту прийняття в Україні низки нормативних актів, що врегульовують цей важливий напрям функціонування держави та окремих суб'єктів (Постанова ВРУ «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» (1997 р.), Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.), Наказ Мінекономіки «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» (2007 р.) тощо).

Однак в чинних нормативних актах, які покликані оптимізувати стан певних соціально-економічних відносин, наводиться не виправдано обмежений перелік показників, що дозволяють визначити банківську безпеку. Так в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (2013 р.) перелік складових інтегрального індикатора економічної безпеки країни налічує 128 показників і тільки 7 характеризують банківську безпеку [25]. Це в свою чергу обмежує інструментарій та методичні підходи, що гарантують належний рівень банківської безпеки. Справа в тім, що контроль за дотриманням заданого рівня певних показників передбачає застосування відповідних заходів впливу для їх досягнення. Їх же відсутність означає високу ймовірність негативного впливу тих чи інших загроз з подальшим настанням кризового стану банку. Додаткової уваги потребують відносно нові та малопоширені напрями діяльності комерційних банків, такі як операції з похідними фінансовими інструментами.

Виходом із ситуації, що склалася, є розробка теоретичних положень та методичного інструментарію з управління безпекою банківської діяльності за визначеним видом операцій, що не суперечать діючому законодавству та дозволяють усунути існуючі прогалини у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем безпеки банківської діяльності присвячено десятки праць останніх років. Однак через не вирішеність низки суперечливих питань наукові розвідки в межах означеної проблематики продовжуються й досі та є актуальними.

Дискусії переважно розгорнулися навколо сутності поняття «банківської безпеки різних рівнів», класифікації загроз і заходів (або їх комплексу), що дозволяють усунути загрози. Тобто, основна гіпотеза, покладена в основу досліджень, полягає у тому, що виявлення суб'єктом господарювання існуючих загроз, дозволяє їх уникати.

Вивчення наукових праць у періодичних фахових виданнях, монографій та нормативних актів дозволяє стверджувати, що існують десятки підходів до безпеки у банківській сфері. Остання згадується як одна з визначальних у забезпеченні національної безпеки у фінансовій сфері [28; 25]. Вочевидь у більшості наукових праць з цього питання саме нормативне визначення вплинуло на домінуючий підхід до висвітлення безпеки у банківській сфері. Вона розглядається переважно як «фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави» [4; 5; 8; 19; 30].

Друга група авторів зосередила свою увагу на розвитку методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки банківської системи України [9; 11; 21; 22].

Формуванню системи, механізму та окремим інструментам забезпечення фінансової безпеки банків присвячена третя група публікацій [2; 27; 29; 33].

Наявні суперечності не сприяють виробленню адекватної економічної політики держави та суб'єктів господарювання у цій сфері, що потребує відповідних досліджень у цьому напрямі задля розв'язання існуючих проблем.

Викладення основного матеріалу. Один із найбільш відомих безпекознавців в Україні О.І. Барановський виокремив п'ятнадцять напрямів дослідження, так чи інакше пов'язаних з поняттям «безпеки у банківській сфері» [1, с. 21–22]. Узагальнені згаданим науковцем підходи містять не тільки тлумачення безпеки у банківській сфері, а й виділення її видів. Характеризуючи види банківської безпеки, інший дослідник С.С. Родченко розглядає двадцять визначень поняття «економічна безпека банку» [27, с. 158–160]. Отже, ми маємо справу з ситуацією, коли: «вирішення проблеми передбачає зв'язок цілей з багатьма засобами їх досягнення; проблема має розгалужені зв'язки, які викликають віддалені наслідки в різних галузях економіки, та прийняття рішень за ними вимагає врахування повної ефективності та повних витрат». Це вже достатні причини для використання системного підходу для вирішення зазначеної проблеми. Також він може застосовуватися «в будь-якій роботі з удосконалення методів та форм економічного управління, тому що жоден з методів економічного управління не діє сам по собі, а лише в певному сполученні, у взаємозв'язку» [32, с. 13–14].

Іншим методом, що дозволяє сформулювати власні вихідні положення щодо досліджуваної проблеми, є функціональний підхід, сутність якого полягає в розгляді досліджуваної системи або її складових елементів з позицій зовнішнього середовища. Тобто, будучи проявом впливу окремої категорії на навколишнє соціально-економічне середовище, функції розкривають її суспільне призначення. Як і сама сутність певної категорії, її функції є явищем об'єктивним та динамічним. Кожна з них формується стихійно, розвивається в міру розвитку самої сутності категорії й соціально-економічного середовища, в якому воно реалізується. Нав'язати чи позбавити відповідне поняття певної функції неможливо, тобто мова йде про об'єктивний процес. Виходячи з викладеного та мети дослідження, потрібно продемонструвати місце, порядок ідентифікації та інструментарій впливу на безпеку банківської діяльності операції банків з похідними фінансовими інструментами.

Для з'ясування місця та ролі операцій банків з похідними фінансовими інструментами в контексті безпеки банківської діяльності все-таки потрібно звернутися до тлумачення поняття «безпека банківської діяльності». Зважаючи на те, що теоретичним основам безпеки банківської діяльності присвячена значна кількість наукових праць, згадані вище системний та функціональний підходи дозволяють уточнити авторську позицію при розгляді цього питання.

Одна з аксіом загальної теорії систем стверджує, що у системи є одна постійна базова ціль-функція [18, с. 17]. Цілі функціонування банківських установ і сутність їх діяльності як фінансових посередників достатньо глибоко висвітлені у навчальній і науковій літературі. Усталеним є підхід, згідно з яким до банківської діяльності належить «комплекс із трьох посередницьких операцій: «залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб» [13].

Виконання цього комплексу операцій можна вважати визначальною економічною ознакою банку взагалі. Перелічені операції є базовими, вони створюють первинну (родову) сферу банківської діяльності. Це місце їх визначається самою природою грошового ринку [10, с. 434].

Остання теза про місце банку на грошовому ринку продиктована положенням загальної теорії систем, яке стверджує, що ціль для системи задається ззовні. Зовнішнє середовище для банку – це грошовий (фінансовий) ринок, де він виконує трансформаційну та емісійну функції [10, с. 436].

Закон ієрархії цілей (розподіл цілей на підцілі) і закон ієрархії систем (розподіл підцілей між підсистемами та підпорядкування підсистем) передбачає, що окремі банки як фінансові інститути шляхом свого об'єднання створюють банківську систему, яка вже має відмінні від одиничного банку цілі та функції. «Головною метою діяльності окремого банку є одержання прибутку та підвищення ринкової ціни

власного капіталу. Стосовно банківської системи, то ця ціль не тільки не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а й взагалі переміщується на другий план, залишаючись лише ціллю окремих банків. На перше місце в системі виходять такі цілі:

– забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами. Ця мета вступає в певну суперечність із забезпеченням прибутковості як ключовою ціллю комерційних банків;

– забезпечення надійності і стабільності окремих банків та банківської системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперервного обслуговування економіки, завдяки чому банківська система впливає на стан фінансового ринку та фінансового посередництва взагалі» [10, с. 446].

Після виділення певних ієрархічних рівнів логічним є визначення відповідних семантичних співвідношень між поняттями «банківська безпека», «безпека банківської сфери», «безпека банківської діяльності», «економічна безпека банку», «фінансова безпека банку». Певною мірою достатньо обґрунтовані відповіді на це питання знаходимо у О.Б. Васильчишина [5] та О.І. Барановського [1].

Васильчишин О.Б. у праці «Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти» чітко розмежовує поняття «банківська сфера», «банківський сектор», «банківська система» як різнопланові з позиції забезпечення безпеки [5, с. 15]. З досліджень автора випливає, що безпека банківської системи та безпека банку – це різні речі у зв'язку з тим, що банківська діяльність може реалізовуватися на макро- та мікрорівні. В першому випадку ключова роль належить регулятору – центральному банку, у другому – якісній організації роботи на рівні менеджменту комерційного банку.

Якщо повторно звернутися до системного та функціонального підходів, то виявиться подвійна роль комерційного банку. Інституційно банк є учасником руху капіталу в процесі суспільного відтворення, тобто посередником фінансового ринку. Як суб'єкт господарювання банк є одним з багатьох конкуруючих учасників ринку, який реалізує специфічний продукт, який сам і виробляє. При чому специфіка ситуації полягає у тому, що банківська діяльність як фінансового посередника та основна діяльність банку як комерційного підприємства є фінансовою та інвестиційною за своїм змістом.

Це дозволяє нам в подальшому орієнтуватися на поняття «безпека банківської діяльності» як найбільш актуальне з позиції предмета нашого дослідження. Однак і цей висновок є проміжним.

Викладені положення та наукові підходи дозволяють визначити поняття «безпека банку», «економічна безпека банку» та «фінансова безпека банку» як супідрядні у названому порядку: перше – загальне, друге – проміжне, останнє – конкретне. З позиції системного підходу одним з елементів системи є суб'єкт. Саме залежно від ідентифікації останнього потрібно визначати поняття «безпеки» та її види. Основними суб'єктами на мікрорівні, зацікавленими у позитивних результатах діяльності банку як комерційного підприємства є власники, кредитори (вкладники) та інвестори. Відповідно на макрорівні такими суб'єктом є Національний банк як вищий державний орган влади (регулятор) на вітчизняному фінансовому ринку, що діє в інтересах суспільства в цьому секторі економіки.

Головною метою власників банку, як і будь-якого іншого підприємства, є отримання прибутку та/або капіталізація бізнесу. Саме тому М.І. Зубок та С.М. Яременко стверджують, що безпека банку – це «стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація мети банку та основних його інтересів, захист від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування; властивість своєчасно й адекватно реагувати на всі негативні прояви внутрішнього і зовнішнього середовища банку; здатність протистояти різним посяганням на власність, діяльність і імідж банку, створювати ефективний захист від внутрішніх і зовнішніх загроз» [3, с. 51].

Основним структурним елементом безпеки банку є його економічна безпека. Відповідно вона має визначатися через задоволення інтересів власників, інвесторів і кредиторів, якими є стабільне отримання прибутку (дивідендів) чи зростання ринкової вартості банку. В такому контексті найбільш вдалим підходом до тлумачення цього поняття є визначення, сформульоване М.І. Зубком та С.М. Яременко. Під економічною безпекою банку вони розуміють «стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності банку, гарантований захист його ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації» [3, с. 254].

Зважаючи на те, що базовим поняттям у попередньому визначенні є банківські ресурси та ефективність їх використання, це дозволяє нам стверджувати, що важливою складовою економічної безпеки банку є саме фінансова безпека. Авторська позиція ґрунтується на тому, що переважаючим ресурсом за основною діяльністю банку є фінансові ресурси. Саме від їх ефективного використання шляхом вкладення у різні знову ж таки фінансові активи залежить досягнення банком поставлених цілей діяльності. Безпекова складова буде проявлена через уникнення дестабілізуючих ситуацій, джерелом яких є різнопланові загрози.

Відмінність між економічною та фінансовою безпекою полягає у тому, що перша відповідає переважно за збереження матеріальних й інших ресурсів та зміцнення позицій на ринку внаслідок правильної організації банківських операцій, а метою другої є попередження та уникнення загроз для збереження й збільшення фінансових ресурсів банку, забезпечення його фінансової стійкості, зростання

його фінансового потенціалу тощо. На думку С.С. Родченко, оскільки зазначені завдання є ключовими у діяльності банківської установи, то доречним буде говорити саме про фінансово-економічну безпеку банку як єдине поняття [27, с. 160].

Також із зазначеного випливає, що фінансово-економічна безпека банківської діяльності має розглядатися у нерозривному зв'язку з ідентифікацією потенційних загроз і шляхами їх подолання. Всі загрози поділяються на зовнішні та внутрішні за своїм впливом на банківську діяльність. Деталізований їх перелік різниться залежно від авторських поглядів, однак значною мірою мова йде про одні й ті ж чинники (див., наприклад, В.Я. Вовк [6, с. 203], О.В. Горалько [8, с. 335], О.Є. Костюченко [19, с. 26]). Серед найбільш важливих загроз для фінансово-економічної безпеки банківської діяльності варто виокремити:

– зовнішні: світова криза, зміна цін на експортному та імпортному ринках, висока вартість запозичення коштів на міжнародному ринку, пасивний платіжний баланс, високий по відношенню до ВВП борг, низька забезпеченість грошової маси золотовалютними резервами, уповільнення економічного зростання, висока інфляція, дефіцит державного бюджету, похибки у регулюванні банківської діяльності, стан грошово-кредитної політики центрального банку, недовіра до банківської системи тощо;

– внутрішні: якість кредитного портфеля, рівень і компетенція менеджменту, структура активів і пасивів, залежність від інсайдерів, зловживання персоналу, неефективна діяльність банку тощо.

Ще один важливий теоретичний висновок, який випливає з попереднього аналізу та аргументації авторської позиції, полягає в тому, що наукове поняття «фінансової безпеки банківської діяльності» та нормативне «фінансова стабільність» є синонімічними, хоча і не тотожними. Забезпечення фінансової стабільності Національним банком значною мірою покладається на якісні (тобто не вимірювані кількісно) цілі й не має єдиних універсальних показників для їх оцінки. Проте існує спектр показників, які допомагають виміряти рівень фінансової стабільності та передбачають порогові значення, а також комплексні індикатори, які дозволяють оцінити поточну ситуацію у фінансовому секторі, проте не дають прогнозу подальшого розвитку ситуації [26].

Так серед діючих на практиці систем оцінки банківської діяльності, яка має нормативне впровадження, варто вирізнити єдину процедуру й методологію процесу наглядових перевірок та оцінки – SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). Національний банк почав запроваджувати наглядові інструменти SREP, що базуються на ризико орієнтованому та «forward-looking» підходах. У їх основу покладено оцінку ризиків та якості управління цими ризиками в банку, питань корпоративного управління, у тому числі оцінки колективної придатності колегіальних органів та системи внутрішнього контролю, а також здатність установи забезпечувати безперервність діяльності [16]. Фактично методологія SREP є новим рівнем розвитку рейтингової оцінки за системою CAMELSO. Вона ґрунтується на оцінці ризиків із урахуванням аналізу поточного стану банку, його стратегії, бізнес-моделі, а також розвитку та оцінки того, як поведе себе банк в майбутньому.

Попередня система (CAMELSO) вдосконалювалася за рахунок багаторічної апробації на практиці з 1998 року. Метою оцінки банків за рейтинговою системою CAMELSO було визначення їх фінансового стану, якості менеджменту та корпоративного управління, прозорості операцій та ефективності внутрішніх контролів, управління ризиками; виявлення недоліків, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку органів банківського нагляду, а також вжиття відповідних заходів для виправлення недоліків і стабілізації фінансового стану банку. Тобто ця система визначає основні складові фінансово-економічної безпеки та дозволяє ідентифікувати внутрішні загрози для банківської діяльності окремої установи. З іншого боку, вона є методичним містком між мікро- та макрорівнем фінансової безпеки банківської діяльності та забезпечує напрями контролю та належні заходи з боку регулятора.

Необхідність оцінки фінансової стабільності (фінансової безпеки банківської діяльності) не піддається безпосередньому виміру, через що регулятор змушений для оцінки фінансової стабільності також оцінювати стійкість системи за різних сценаріїв (зокрема шокових), вивчати фінансові зв'язки фінансових установ (з контрагентами), проводити опитування банків та підприємств [26].

Попри те, що цілі, інструменти та методи їх досягнення значною мірою подібні (інколи тотожні) у забезпеченні фінансової стабільності та фінансової безпеки банківської діяльності, однак ці поняття доречніше використовувати у першому випадку по відношенню до макрорівня (банківська система), у другому – мікрорівня (комерційний банк). Хоча даний поділ є доволі умовним. Раніше застосовані системний та функціональний підходи, продемонстрована особлива роль комерційного банку говорять про те, що гарантований рівень фінансової безпеки банківської установи забезпечує належний рівень фінансової стабільності банківської системи.

Власне на цьому побудована переважна більшість методик Національного банку. Наприклад, в основу «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» покладено кумулятивний підхід до оцінки кредитного ризику: «Банки визначають величину кредитного ризику за всіма активними банківськими операціями як сукупний розмір кредитного ризику за цими операціями станом на перше число кожного місяця, наступного за звітним, у гривні...» [23].

Виходить, що гарантувавши методичні підходи та організаційні заходи забезпечення фінансової безпеки за окремим видом операцій, тим самим гарантується загальний її рівень по банківській установі та значною мірою по банківській системі.

Відштовхуючись від останнього висновку, можна перейти до формулювання загальних методичних підходів із гарантування безпеки операції банків з похідними фінансовими інструментами. Потрібно зазначити, що саме цей напрям досліджень є малорозробленим, відповідно, висвітленим у науковій літературі. Варто виокремити дві вітчизняні публікації з цього питання за останні роки [7; 12].

Так С.В. Діденко розглядає управління безпекою на ринку похідних фінансових інструментів (ПФІ) через виокремлення індикативних показників, які (на думку автора) дозволяють оцінювати зони безпеки. У підсумку аналізу автор приходиться до обґрунтованого висновку, що на ринку фінансових похідних існує істотна кількість індикаторів щодо значень, які або дублюють один одного, або не відображають необхідної повноти інформації, якої потребує ринок [12, с. 49]. Водночас дослідження С.В. Діденко, попри детальні теоретико-методологічні передумови гарантування безпеки операцій банків з ПФІ, так і не містить окремих чи інтегральних індикаторів оцінки відповідних загроз, що мало б слугувати передумовами для запровадження відповідних заходів.

Видається правильним підхід, коли забезпечення безпеки операцій банків з ПФІ буде здійснюватися задля досягнення цілей і за етапами, що вже достатньо розроблені науковцями та емпірично доведені, а саме: ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними відповідних загроз через формування відповідної інформаційної бази; аналіз отриманих даних і визначення індикаторів безпеки банківських операцій; діагностика та моніторинг фактичного стану безпеки банківських операцій шляхом порівняння фактичних параметрів з їх пороговими значеннями; розробка заходів, спрямованих на усунення виявлених проблем і підвищення рівня безпеки банку банківських операцій; контроль за виконанням запланованих заходів; аналіз виконання заходів, їх оцінка корегування, в разі потреби; новий цикл ідентифікації загроз банківських операцій і корегування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань банку [1, с. 23; 6, с. 203; 29, с. 551].

Зважаючи на те, що в межах однієї статті неможливо детально висвітлити зазначені вище етапи та цілі, зупинимось на ідентифікації ризиків як передумови відповідних загроз, уточнення відповідного переліку загроз і основних вимог до їх усунення.

Загальний ризик, якому піддається банк на ринку похідних фінансових інструментів, формується з декількох складових. На сьогодні міжнародні організації з регулювання банківської діяльності і світового ринку деривативів визнають існування і необхідність в оцінці, постійному контролі й управлінні таких видів ризиків: операційного ризику; кредитного ризику; ринкового ризику; ризику ліквідності. Приклади прояву цих ризиків, залежно від типу інструменту, наведені в таблиці 1.

Найпопулярніші види угод з похідними фінансовими інструментами та відповідні ризики

Таблиця 1

№ з/п	Вид угоди	Характеристика можливого розміру збитків, можливі зобов'язання та надання забезпечення	Види ризику
1	Ф'ючерсні біржові угоди	Обсяг збитків необмежений та може перевищити розмір наданого забезпечення; на погашення зобов'язань клієнта банк може використовувати всі активи клієнта; розмір вимог до забезпечення визначають умови договору між банком та клієнтом	Ризик використання кредитного важеля, ризик примусового закриття позиції, ринковий ризик (ціновий ризик, валютний ризик, ризик процентних ставок), ліквідності, ризик країни, юридичний, інформаційний, операційний, ризик ділового партнера, інші ризики
2	Операції з опціонами	Обсяг збитків покупця опціону обмежено обсягом сплаченої премії; обсяг збитків продавця опціону необмежений і може перевищити розмір наданого забезпечення	
3	Валютний своп. Валютний форвард	Обсяг збитків клієнта необмежений і може перевищити розмір наданого забезпечення	Ринковий ризик (валютний ризик, ризик процентних ставок, ціновий ризик), ризик використання кредитного важеля або ризик маржинальної торгівлі, ризик примусового закриття позиції, ризик ліквідності, ризик позабіржового (ОТС) ринку, ризик країни, юридичний ризик, операційний ризик, ризик ділового партнера, інші ризики
4	Кредитні деривативи	Банк виявляє меншу схильність до ретельного відбору позичальників; банк використовує забезпечення активів низької якості, що підвищує вартість забезпечення активів високої якості; керуючий активами відбирає активи низької якості; послаблений нагляд за використанням позик; банк може передчасно оголошувати дефолт; продавець забезпечення відмовляється повністю або частково здійснювати платежі	Кредитний, ринковий, операційний, юридичний, позабалансовий, моральний, системний ризики; викривлення системи оцінки ризиків; ризик позабіржового (ОТС) ринку
5	Інструменти сек'юритизації	Ризики активів, що сек'юритизуються	Кредитний ризик, ризик довгострокового погашення, процентний ризик
		Інституціональні ризики	Ризики банкрутства оригінатора, спеціальної установи або страхової компанії, операційний ризик, моральний ризик
		Ризик цінних паперів	Валютний ризик, ризик асиметрії інформації, ризик ліквідності, ризик довгострокового відкриття цінного папера

Відповідно до визначених підходів доцільно розглянути основні загрози, які шкодять фінансовій безпеці банківської діяльності під час здійснення операцій з ПФІ. Однак потрібно зауважити, що через трансформацію індивідуальних ризиків у системні при здійсненні операцій комерційних банків з ПФІ їх негативний вплив необхідно розглядати і в цілому для фінансової безпеки банківської системи (рис. 1).

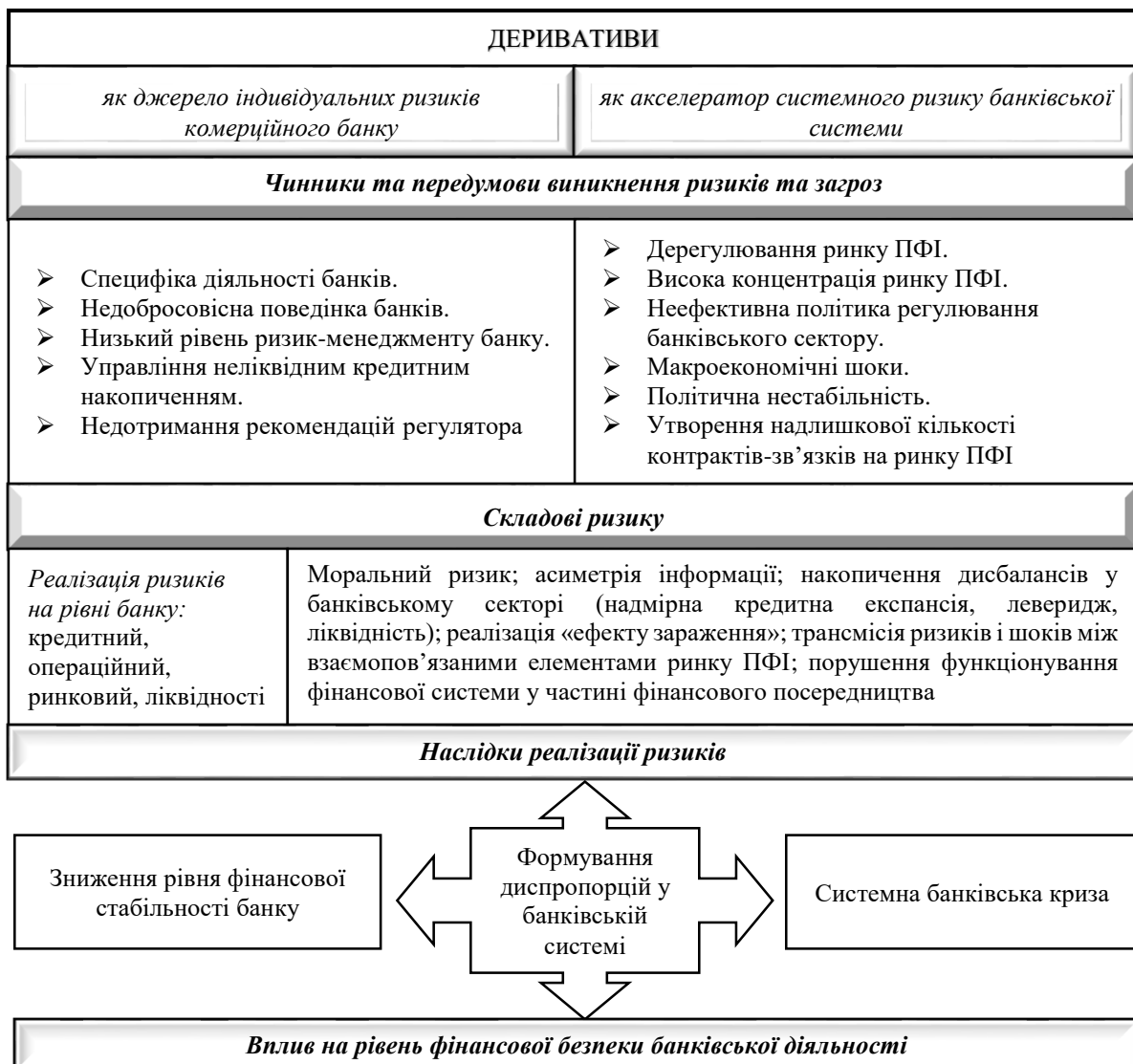

Рис. 1. Вплив ризиків деривативів на мікро- та макrorівні на фінансову безпеку банківської діяльності

Боротьба з можливими загрозами передбачає використання підходів, методології та інструментарію, що гарантують фінансову стійкість (стан, за якого збалансовані грошові потоки, забезпечується платоспроможність, ліквідність та прибуткова діяльність) та стабільність банківської установи, виходячи з природи банківської діяльності та місця в ній операцій з ПФІ. Формально можна стверджувати, що основним внутрішнім методом забезпечення фінансової безпеки банку є фінансовий менеджмент. Дійсно, управління фінансами банку відбувається одночасно зі здійсненням його операцій. Під час такого комплексного процесу вирізняють управління ліквідністю, фінансовими ризиками, прибутковістю й ефективністю окремих видів банківських операцій. Відповідно до процесного підходу основними елементами фінансового менеджменту (внутрішніми методами забезпечення фінансової безпеки банку) будуть: фінансове планування; фінансовий аналіз; фінансове регулювання; фінансовий контроль [8, с. 335–337].

Авторська точка зору полягає у тому, що фінансовий менеджмент хоча і є ключовою ланкою в попередженні та ліквідації загроз фінансовій безпеці банківській діяльності на мікрорівні, за своїми функціями не здатен усунути всі передумови подібних загроз. Тому загальна система запобігання загрозам фінансовій безпеці банківської діяльності має складатися з таких елементів (рис. 2).

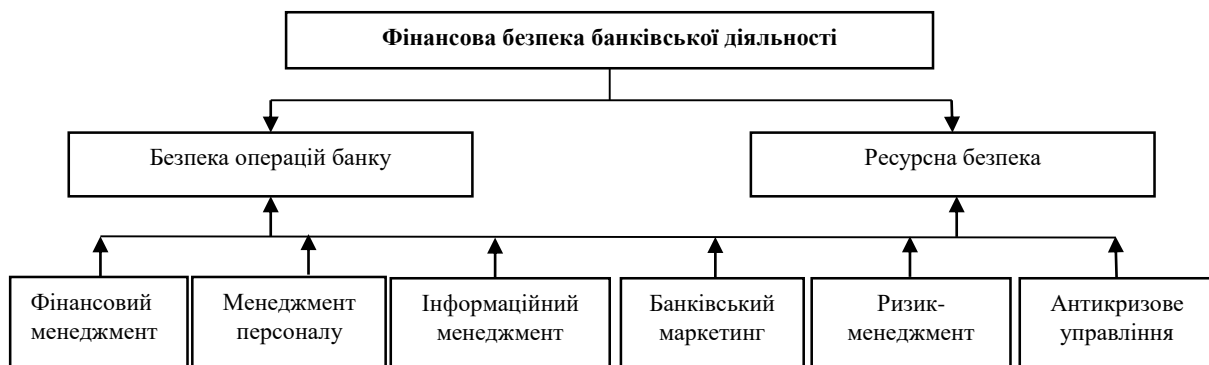

Рис. 2. Система забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності на мікрорівні

В умовах тотальної невизначеності з наслідками здійснення банківських операцій і волатильності фінансових ринків однією з основних складових системи забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності на мікрорівні став ризик-менеджмент. Діючі міжнародні підходи до банківського нагляду та вітчизняне законодавство [20] фактично закріпили ризико орієнтований підхід як окремий напрям у забезпеченні фінансової безпеки банківської діяльності. Раніше робота з ризиками здійснювалася в межах все того ж фінансового менеджменту. На сьогодні перед кожним банком стоїть завдання створення адаптивної системи ризик-менеджменту, яка б не протистояла зміні зовнішнього середовища, а змінювалася разом з ним. Власне система ризик-менеджменту передбачає здійснення певних процесів та дій, які є елементами системи, а саме: ідентифікація та локалізація ризику; аналіз і оцінка ризику; способи мінімізації; моніторинг ризикових позицій.

Щодо зовнішніх методів забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності, то потрібно констатувати однозначність згаданого вище підходу. Однак варто зауважити, що в методологічному плані, починаючи з 2004 р., Національним банком впроваджено новий підхід до нагляду за банківськими установами на основі ризиків. «Сутність концепції полягає у необхідності створення кожним банком власних систем управління ризиками, орієнтованих на встановлений даним банком рівень толерантності до ризиків, тобто прийнятний рівень ризику у відповідних умовах. При цьому функція нагляду полягає в аналізі та визнанні адекватності таких систем тим фактичним ризикам, які бере на себе банк. Метою нагляду на основі ризику є контроль та обмеження рівня можливих втрат капіталу банків.

Перед банками постало завдання створення систем управління ризиками, які відображають особливості їх стратегічного розвитку, технології, потреби клієнтури, кваліфікацію та вміння персоналу, ступінь досконалості комп'ютерної підтримки управління та обліку тощо» [14, с. 42]. Саме тому залишається актуальним для вирішення проблеми управління ризиками створення дієвих систем забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності на рівні окремої установи та фінансової стабільності на рівні банківської системи.

Основними зовнішніми методами забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності (макрорівень) є: банківське регулювання; банківський нагляд; макропруденційна політика.

У випадку із забезпеченням фінансової безпеки операцій банків з ПФІ регулятивні інструменти Національного банку традиційно поділяються на адміністративні та індикативні. Так у період валютно-фінансових криз 2008–2009 рр. і 2014–2015 рр. Національний банк блокував використання валютних ф'ючерсів як один із адміністративних заходів стабілізації вітчизняного валютного ринку. Перспективним є використання прямих обмежень на здійснення операцій банків ПФІ залежно від їх виду (використання ПФІ для мінімізації ризиків, отримання спекулятивного доходу та нарощення обсягів базових операцій з метою отримання прибутку) шляхом запровадження певних лімітів і нормативів.

Так у травні 2022 р. НБУ ухвалив низку змін до порядку функціонування валютного ринку та запровадив тимчасову заборону для банків на укладання низки деривативних контрактів грошового ринку (крім своїв). Такі заходи валютного регулювання спрямовані на підтримання стабільності валютного ринку, зниження тиску на міжнародні резерви України та запобігання непродуктивному впливу капіталу. Така заборона розповсюджується на деривативні контракти, на підставі яких виникають обов'язки у сторін цього контракту щодо купівлі, продажу іноземної валюти або банківських металів за гривню; контракти, базовим показником яких є курс іноземної валюти до гривні, валютний індекс (курси кількох валют), виражений у гривні, або ціна на банківські метали в гривні [24].

Потрібно наголосити на позитивній ситуації з визначенням кредитного ризику за активними банківськими операціями з ПФІ. Цьому питанню присвячено розділ XIV «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» Національного банку.

У 2021 р. відбулися певні нововведення, що стосуються вимог до розрахунку певних економічних нормативів діяльності банків, а саме вимога при розрахунку нормативу достатності (адекватності) капіталу (Н2), окрім кредитного та валютного ризиків додатково враховувати операційний ризик. Також з 2023 р. планується враховувати ще й ринковий ризик, на основі внесення відповідних положень до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні.

Одним із дієвих методів управління ризиками банку є метод «поглинання» негативних наслідків реалізації ризику. В цьому випадку вирішальну роль у фінансовій стійкості та платоспроможності банку має достатність обсягу його капіталу. Оскільки деривативи є фінансовими інструментами, що генерують не лише кредитний ризик, а й ринковий та операційний, то впровадження нових вимог на базі Базельських стандартів III щодо врахування зазначених вище видів ризиків при розрахунку нормативу достатності (адекватності) капіталу (Н2) є важливим кроком регулятора для підвищення стійкості банків до потенційних кризових явищ, захисту сектора від накопичення системних ризиків і сприяння збереженню фінансової стабільності [17].

Окрім цього, в межах макропруденційної політики НБУ планує запровадити новий інструмент обмеження ризику використання кредитного плеча, що притаманно для певних операцій банків з похідними фінансовими інструментами, а саме – коефіцієнт левериджу. Цей інструмент було введено Базелем III після негативних наслідків використання ПФІ через стрімке зростання активів банків та позабалансових зобов'язань. Коефіцієнт левериджу – це мінімальне відношення капіталу першого рівня до сукупних активів та позабалансових зобов'язань. Мінімальна вимога щодо рівня левериджу визначена на рівні 3 % та активно використовується країнами Євросоюзу, а також з'явилася і в переліку інструментів макропруденційної політики НБУ, однак його запровадження поки що відкладено до 2024 р. [31].

Визнання важливості використання макропруденційного підходу в забезпеченні фінансової безпеки банківської системи у цілому та на рівні окремої установи є основною інновацією в розвитку досліджуваної проблематики. Традиційний мікропруденційний підхід концентрується в основному на питаннях забезпечення безпеки та прозорості роботи окремих банківських установ, ринків і інфраструктур, а макропруденційний передбачає значно вищі вимоги до зібраної інформації і її більш складний аналіз. Однак вище було показано, що забезпечення фінансової безпеки та фінансової стабільності можна досягти тільки за умов її досягнення та підтримання на двох рівнях: банківської системи та окремої банківської установи.

Макропруденційний підхід не виключає потребу в мікропруденційному регулюванні, яке дозволяє вирішити численні питання в межах забезпечення банківської безпеки, зокрема за рахунок фінансової безпеки банківської діяльності операцій банків з ПФІ. Без опори на мікропруденційне регулювання неможливо вибудувати ефективну макропруденційну політику національного банку та відповідну систему фінансової стабільності.

Як зазначає М.І. Зверяков, «цей підхід є вельми ефективним і корисним, але його здійснення пов'язане з виникненням суттєвих концептуальних проблем і практичних труднощів. Мета макропруденційного нагляду та регулювання полягає у зменшенні небезпеки різких коливань банківської системи та фінансової в цілому, які можуть завдати значних витрат для економіки в цілому» [15, с. 171].

Висновки. Чільне місце серед банківських операцій все більше посідають трансакції з похідними фінансовими інструментами (ПФІ). Водночас для вітчизняного банківництва подібний напрям діяльності є відносно новим та малорозробленим. Особливо такий стан речей спостерігається у сфері гарантування безпеки банківської діяльності з ПФІ, де відсутні відповідні теоретичні, методологічні та практичні напрацювання та рекомендації. У дослідженні встановлено, що безпекові питання під час здійснення операцій банків з похідними фінансовими інструментами мають розглядатися у контексті забезпечення фінансової безпеки комерційних банків.

Незважаючи на особливість об'єкта цього типу банківських операцій (ПФІ), для гарантування фінансової безпеки банків, що їх здійснюють, потрібно застосовувати комплекс заходів, які переважно містять методи та інструменти фінансового менеджменту та ризик-менеджменту. Конкретний підбір цих інструментів і методів залежить від типу ПФІ та цілі його утримання комерційним банком (мінімізація ризиків, отримання спекулятивного доходу, нарощення обсягів інших базових операцій за рахунок ПФІ тощо).

Фінансова безпека комерційних банків формує загальну фінансову безпеку банківської системи, де вже застосовується інший інструментарій, що містить банківське регулювання; банківський нагляд і макропруденційну політику. Тут перспективним є врахування рекомендацій з безпекових питань під час здійснення банками операцій з ПФІ у організації та функціонуванні системи ризик-менеджменту, при визначенні банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, в удосконаленні (або навіть розробці) окремих нормативів діяльності комерційних банків, визначенні відповідних індикаторів безпеки та їх проговорових значень.

Список використаної літератури:

1. Барановський О. Безпека банківської сфери / О.Барановський // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 20–27.
2. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 1. – С. 7–26.
3. Зубок М.І. Безпека банківської діяльності : підручник / М.І. Зубок, С.М. Яременко. – К. : КНЕУ, 2012. – 477 с.
4. Болгар Т.М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. к.е.н. / Т.М. Болгар. – Українська академія банківської справи Національного банку України. – 2009. – 21 с.
5. Васильчишин О.Б. Фінансова безпека банківської системи України: філософські детермінанти : монографія / О.Б. Васильчишин. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – 358 с.
6. Вовк В.Я. Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки банку / В.Я. Вовк // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 200–204.
7. Спреди суверенних кредитних дефолтних свопів як інструменти забезпечення міжнародної фінансової безпеки країн Євросони / Н.І. Гончаренко, М.А. Кравець, М.І. Бондаренко, Р.М. Доля // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. : Міжнародні відносини. – 2018. – Вип. 8. – С. 107–114.
8. Горалько О.В. Фінансова безпека банків у системі забезпечення фінансової безпеки держави / О.В. Горалько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Сер. : Економіка. – 2011. – Вип. 2. – С. 328–337.
9. Гребенюк Н.О. Фінансова безпека банків: система розпізнання загроз та усунення ризиків / Н.О. Гребенюк // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. : Економіка. – 2016. – Вип. 91. – С. 53–64.
10. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазенко та ін. ; за наук. ред. М.І. Савлука. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2011. – 589 с.
11. Давиденко Н.М. Оцінювання фінансової безпеки банківської системи України / Н.М. Давиденко, В.О. Колодязна // Вісник ХДУ. Сер. : Економічні науки. – 2020. – № 40. – С. 51–58.
12. Діденко С.В. Безпека функціонування банків на ринку похідних фінансових інструментів / С.В. Діденко // Фінансовий простір. – 2019. – № 4. – С. 42–58.
13. Про банки і банківську діяльність : Закон України / Верховна Рада України, 2001, № 5–6, ст. 30 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>.
14. Заруцька О.П. Банківський нагляд з використанням структурно-функціонального аналізу: теорія, світовий і вітчизняний досвід : монографія / О.П. Заруцька. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 379 с.
15. Зверяков М.І. Управління фінансовою стійкістю банків : підручник / М.І. Зверяков, В.В. Коваленко, О.С. Сергєєва. – К. : Центр учбової літератури, 2016. – 520 с.
16. Здійснено перехід до єдиної процедури наглядових перевірок та оцінки SREP / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysнено-perehid-do-yedinoi-proceduri-naglyadovih-perevirok-ta-otsinki-srep>.
17. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Затверджено Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>.
18. Кононюк А.Е. Системология. Общая теория систем. В 4-х кн. / А.Е. Кононюк. – К. : Освіта України, 2014. – Кн. 1. – 564 с.
19. Костюченко О.Є. Забезпечення фінансової безпеки банківської системи як складова фінансової безпеки держави / О.Є. Костюченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2014. – Вип. 7 (5). – С. 24–27.
20. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : затв. постановою Правління НБУ від 02.08. 2004 р. № 361.
21. Педченко Н.С. Розвиток методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки банківської системи України / Н.С. Педченко, С.М. Дячек // Економіка, управління та адміністрування. – 2020. – № 1 (91). – С. 133–145.
22. Пестовська З.С. Фінансова безпека банківської діяльності: сучасні аспекти діагностики / З.С. Пестовська // Нобелівський вісник. – 2018. – № 1. – С. 93–102.
23. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями : Затверджено Постановою Правління НБУ від 30.06.2016, № 351. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
24. Про внесення змін до постанови Правління НБУ : Постанова Правління НБУ від 29.04.2022 р. № 88, Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану від 24.02.2022 р. № 18 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29042022_88.
25. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
26. Про фінансову стабільність / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>.
27. Родченко С.С. Система забезпечення безпеки комерційного банку за вартісно-орієнтованим підходом / С.С. Родченко // Причорноморські економічні студії. Сер. : Економіка та управління підприємствами. – 2019. – Вип. 42. – С. 97–102.
28. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері : Розпорядження КМУ від 15 серпня 2012 р. № 569 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>.

29. Самура Ю.О. Формування системи безпеки в банківських установах / Ю.О. Самура, Н.С. Кульчицька // Глобальні та національні проблеми економіки : Електронне наукове фахове видання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2828-samura-yu-o-kulchitska-n-s-formuvannya-sistemi-bezpeki-v-bankivskikh-ustanovakh>.
30. Ситник Н.С. Фінансова безпека банків як один зі складників фінансової безпеки держави / Н.С. Ситник, І.М. Васцьків // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Сер. : Економіка і управління. – 2018. – Т. 29 (68), № 6. – С. 129–132.
31. Стратегія макропруденційної політики : Затверджено рішенням Правління НБУ від 14.06.2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_MaP.pdf?v=4.
32. Черняк Ю.И. Системный анализ в управлении экономикой / Ю.И. Черняк. – М. : Экономика, 1975. – 191 с.
33. Шпильовий Б.В. Основні інструменти забезпечення фінансової безпеки банків / Б.В. Шпильовий // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2016. – Вип. 10 (2). – С. 139–142.

References:

1. Baranovskiy, O. (2014), «Bezpeka bankivsk'oi sfery», *Visnyk Nacional'nogo banku Ukrainy*, No. 6, pp. 20–27.
2. Baranovskiy, O.I. (2006), «Bankivska bezpeka: problema vymiru», *Ekonomika i prognozuvannya*, No. 1, pp. 7–26.
3. Zubok, M.I. and Jaremenko, S.M. (2012), *Bezpeka bankivsk'oi dijitalnosti*, pidruchnyk, KNEU, K., 477 p.
4. Bolgar, T.M. (2009), *Finansova bezpeka bankiv v umovah rynkovoї transformacii ekonomiky Ukrainy*, Abstract of Ph.D. dissertation, Ukrain'ska akademija bankivsk'oi spravy Nacional'nogo banku Ukrainy, 21 p.
5. Vasyl'chyshyn, O.B. (2017), *Finansova bezpeka bankivsk'oi systemy Ukrainy: filososfs'ki determinanty*, monografija, TNEU, Ternopil', 358 p.
6. Vovk, V.Ja. (2012), «Teoretychni zasady zabezpechennja finansovoi bezpeky banku», *Problemy ekonomiky*, No. 4, pp. 200–204.
7. Goncharenko, N.I., Kravec', M.A., Bondarenko, M.I. and Dolja, R.M. (2018), «Spredu suverennyh kredytnyh defoltnyh svopiv jak instrumenty zabezpechennja mizhnarodnoi finansovoi bezpeky kraїn Jevrozony», *Visnyk Harkiv'skogo nacional'nogo universytetu im. V.N. Karazina, Ser. Mizhnarodni vidnosyny*, Issue 8, pp. 107–114.
8. Goral'ko, O.V. (2011), «Finansova bezpeka bankiv u systemi zabezpechennja finansovoi bezpeky derzhavy», *Naukovyj visnyk L'viv'skogo derzhavnogo universytetu vnutrishnih sprav, Ser. Ekonomika*, Issue 2, pp. 328–337.
9. Grebenjuk, N.O. (2016), «Finansova bezpeka bankiv: systema rozpoznavannja zagroz ta usunennja ryzykiv», *Visnyk Harkiv'skogo nacional'nogo universytetu im. V.N. Karazina, Ser. Ekonomika*, Issue 91, pp. 53–64.
10. Savluk, M.I., Moroz, A.M., Lazepko, I.M. et al. (2011), *Groshi ta kredyt*, pidruchnyk, in M.I. Savluk (ed.), 6-te vyd., pererob. i dop., KNEU, K., 589 p.
11. Davydenko, N.M. and Kolodjashna, V.O. (2020), «Ocinjuvannja finansovoi bezpeky bankivsk'oi systemy Ukrainy», *Visnyk HDU, Ser. Ekonomichni nauky*, No. 40, pp. 51–58.
12. Didenko, S.V. (2019), «Bezpeka funkcionuvannja bankiv na rynku pohidnyh finansovyh instrumentiv», *Finansovyj prostir*, No. 4, pp. 42–58.
13. Verhovna Rada Ukrainy (2001), *Pro banky i bankivsku dijitalnist'*, Zakon Ukrainy, No. 5–6, St. 30 [Online]. – Rezhyim dostupu : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
14. Zharuc'ka, O.P. (2013), *Bankivsk'ij nagljad z vykorystannjam strukturno-funkcional'nogo analizu: teorija, svitovij i vitichyznjanyj dosvid*, monografija, DVNZ «UABS NBU», Sumy, 379 p.
15. Zverjakov, M.I., Kovalenko, V.V. and Sergejeva, O.S. (2016), *Upravlinnja finansovuju stikistju bankiv*, pidruchnyk, Centr uchbovovoi literatury, K., 520 p.
16. Nacional'nyj bank Ukrainy, *Zdiysneno perehid do jedynoi procedury nagljadovyh perevirok ta ocinky SREP*, [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysneno-perehid-do-yedynoyi-protseduri-naglyadovyh-perevirok-ta-otsinki-srep>
17. Instrukcija pro porjadok reguljuvannja dijitalnosti bankiv v Ukraini, Zatverdzheno Postanovoju Pravlinnja NBU vid 28.08.2001 r. No. 368, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
18. Kononjuk, A.E. (2014), *Systemologyja. Obshhaja teorija system*, V 4-h kn., Osvita Ukrainy, K., Kn. 1, 564 p.
19. Kostjuchenko, O.Je. (2014), «Zabezpechennja finansovoi bezpeky bankivsk'oi systemy jak skladova finansovoi bezpeky derzhavy», *Naukovyj visnyk Herson'skogo derzhavnogo universytetu, Ser. Ekonomichni nauky*, Issue 7 (5), pp. 24–27.
20. NBU (2004), *Metodychni rekomendacii shhodo organizacii ta funkcionuvannja system ryzyk-menedzhmentu v bankah Ukrainy*, Zatv. postanovoju Pravlinnja vid 02.08. 2004 r., No. 361.
21. Pedchenko, N.S. and Djachek, S.M. (2020), «Rozvytok metodychnykh pidhodiv do ocinky rivnja finansovoi bezpeky bankivsk'oi systemy Ukrainy», *Ekonomika, upravlinnja ta administruvannja*, No. 1 (91), pp. 133–145.
22. Pestov'ska, Z.S. (2018), «Finansova bezpeka bankivsk'oi dijitalnosti: suchasni aspekty diagnostyky», *Nobeliv'skij visnyk*, No. 1, pp. 93–102.
23. NBU (2016), *Polozhennja pro vyznachennja bankamy Ukrainy rozmiru kredytnogo ryzyku za aktyvnymy bankivsk'ymy operacijamy*, Zatverdzheno Postanovoju Pravlinnja vid 30.06.2016, No. 351, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>
24. NBU (2022), *Pro vnesennja zmin do postanovy Pravlinnja NBU*, Postanova Pravlinnja vid 29.04.2022 r., No. 88, Pro robotu bankivsk'oi systemy v period zaprovadzhennja vojennogo stanu vid 24.02.2022 r. No. 18, [Online], available at: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29042022_88

25. Ministerstvo ekonomichnogo rozvytku i torhivli Ukrainy (2013), *Pro zatverdzhennja Metodichnyh rekomendacij shhodo rozrahunku rivnja ekonomichnoi' bezpeky Ukrainy*, Nakaz vid 29.10.2013 r. No. 1277, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
26. Nacional'nyj bank Ukrainy, Pro finansovu stabil'nist', [Online], available at: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>
27. Rodchenko, S.S. (2019), «Systema zabezpechennja bezpeky komercijnogo banku za vartisno-orijentovanim pidhodom», *Prychornomors'ki ekonomichni studii*, Ser. *Ekonomika ta upravlinnja pidpryjemstvamy*, Issue 42, pp. 97–102.
28. KMU (2012), *Pro shvalennja Konceptii' zabezpechennja nacional'noi' bezpeky u finansovij sferi*, Rozporjadzhennja vid 15.08.2012 r. No. 569, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80#Text>
29. Samura, Ju.O. and Kul'chyc'ka, N.S. (2017), «Formuvannja systemy bezpeky v bankivsk'yx ustanovah», *Global'ni ta nacional'ni problemy ekonomiky*, Elektronne naukove fahove vydannja, [Online], available at: <http://global-national.in.ua/issue-15-2017/23-vipusk-15-lyutij-2017-r/2828-samura-yu-o-kulchitska-n-s-formuvannya-sistemi-bezpeki-v-bankivskikh-ustanovakh>
30. Sytnyk, N.S. and Vas'kiv, I.M. (2018), «Finanova bezpeka bankiv jak odyin zi skladnykiv finansovoi' bezpeky derzhavy», *Vcheni zapysky Tavrijs'kogo nacional'nogo universytetu im. V.I. Vernads'kogo*, Ser. *Ekonomika i upravlinnja*, Vol. 29 (68), No. 6, pp. 129–132.
31. NBU (2020), *Strategija makroprudencijnoi' polityky*, Zatverdzheno rishennjam Pravlinnja vid 14.06.2020 r., [Online], available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_MaP.pdf?v=4
32. Chernyak, Yu.I. (1975), *Sistemnyi analiz v upravlenii ekonomikoi*, Ekonomika, M., 191 p.
33. Shpyl'ovij, B.V. (2016), «Osnovni instrumenty zabezpechennja finansovoi' bezpeky bankiv», *Naukovyj visnyk Uzhgorods'kogo nacional'nogo universytetu*, Ser. *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo*, Issue 10 (2), pp. 139–142.

Петрук Олександр Михайлович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів і цифрової економіки Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

– теорія, методологія та організація банківської діяльності на макро- та мікрорівні.

E-mail: petruk6@gmail.com.

Петрук Анастасія Олександрівна – аспірант, асистент кафедри фінансів і цифрової економіки Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси:

– ризик-менеджмент банків;

– банківське регулювання.

E-mail: nastyapetruk@gmail.com.

Petruk O.M., Petruk A.O.

Theoretical principles of ensuring security of banking operations with derivative financial instruments

The article is devoted to the disclosure of the theoretical foundations of ensuring the security of banks' operations with derivative financial instruments. Today, there are dozens of approaches to solving the problem of ensuring the security of commercial banks. However, there are no studies on the general theoretical and methodological principles of ensuring the financial security of banks' operations with derivative financial instruments. Therefore, the article is based on the hypothesis that identification by commercial banks of existing threats related to this type of operations allows them to be avoided through the development of an appropriate system of measures. Thus, scientific explorations in this direction are relevant and promising. The study established that from a theoretical point of view, during the implementation of bank operations with derivative financial instruments, security issues should be considered in the context of ensuring the financial security of commercial banks. Regardless of the specifics of this type of banking operations, in order to guarantee the financial security of the banks that carry them out, it is necessary to apply a set of measures, which mainly include methods and tools of financial management and risk management. The specific selection of these instruments and methods depends on the type of derivative financial instruments and the purpose of its holding by a commercial bank. The financial security of commercial banks forms the general financial security of the banking system, where another instrument containing banking regulation is already in use; banking supervision and macroprudential policy. Here, when banks carry out transactions with derivative financial instruments, it is promising to consider recommendations on security issues in the organization and functioning of the risk management system, when banks of Ukraine determine the amount of credit risk for active banking transactions, in the improvement of individual standards of commercial banks, determined by the relevant safety indicators and their threshold values.

Keywords: financial security of banking activity; derivative financial instruments; risk management system; financial stability; banking regulation; banking supervision.

Стаття надійшла до редакції 08.08.2022.